

geschreven vorm: 'metafysica op het scherp van de snede'. Aan de lezer om te oordelen of hij het genre lust en wat hij er zelf van vindt.

Ignace VERHACK

*

MODERNE SOCIOLOGIE

H. Blokland, *Een rehabilitatie van de politiek 1. De modernisering en haar politieke gevolgen: Weber, Mannheim en Schumpeter*. Amsterdam, Boom, 2001, 328 p. ISBN 90 5352 694 3.

"Een onbegrensd streven naar onafhankelijkheid of ongebondenheid leidt echter tot vrijblijvendheid en oppervlakkigheid, en, paradoxaal, tot de ondermijning van de sociale condities tot zelfbepaling." Met deze woorden schetst Blokland de paradox van het huidige sociale en politiek-maatschappelijke kader en haar existentiële implicaties waarin zich individu en burger bewegen.

In zijn zoektocht naar de gevolgen van de modernisering voor de politieke vrijheid van burgers om als politieke actoren binnen de democratie de inrichting en ontwikkeling van de samenleving te beïnvloeden, stelt Blokland zich de vraag of de problemen die de modernisering meebrengt eigenlijk wel kunnen opgelost worden binnen de bestaande politieke structuur. Immers, wanneer de huidige politiek-maatschappelijke malaise inherent is aan de modernisering zelf, kunnen schijnbare oplossingen binnen dat systeem zelf de situatie enkel maar verergeren. Concreet betekent dit dat 'nieuwe' politieke concepten zoals 'deregulering', 'decentralisatie', 'privatisering', 'vermarkting', 'individualisering', 'flexibilisering' en 'mondialisering' geenszins een tegenbeweging kunnen vormen tegen de modernisering met haar rationalistisch, gedifferentieerd en geïndividualiseerd karakter. Integendeel, al deze concepten zijn de producten van éénzelfde maatschappelijke en theoretische context. De groei van een instrumentele rationaliteit ten nadele van een waardenrationaliteit en de visie op de maatschappij als complex, pluriform en onoverzichtelijk, een visie die aan differentiëring en individualisering ten grondslag ligt, zijn elementen van hetzelfde kader als dat van het emancipatorische vrijheidsstreven, dat precies door de modernisering lijkt te worden bedreigd.

Deze paradox van vrijheid en vervreemding wordt doorheen Bloklands werk op twee manieren opgevat en uitgewerkt, ten eerste op het niveau van de descriptie van het politiek-maatschappelijk gebeuren, en ten tweede op het vlak van de theorie over dit gebeuren. Op het niveau van de descriptie kan worden gesteld dat enerzijds het individu zich lijkt te hebben bevrijd van beperkende maatschappelijke condities, maar dat anderzijds datzelfde individu zich bedreigd weet door het bestaande politiek-maatschappelijk kader en door de sociale mechanismen, die zich in grote mate buiten hem afspelen, moeilijke te benoemen of te bevatten zijn en nog onmogelijker zijn te veranderen of te beïnvloeden. Op het niveau van de theorie kunnen in de geschiedenis van

de politicologische en sociale theorievorming tijdens de twintigste eeuw de kiemen en de verklaring worden gevonden van de malaise waarin de maatschappelijke evolutie vandaag uitmondt.

Beide perspectieven, dat van de descriptie en dat van de theoriegeschiedenis zijn nauw verbonden. Niet alleen vormt de geschiedenis van de theorievorming een belangrijke bron voor de bevinding dat de vervreemding tussen individu en maatschappij juist een effect is van de modernisering zelf en dus niet extern is ten aanzien van het emancipatiestreven. Binnen politicologie en sociologie is pure descriptie daarenboven niet mogelijk. Reflectie en datgene waarover wordt getheoretiseerd kunnen niet onderscheiden worden, omdat de epistemologische en metafysische vooronderstellingen binnen de politicologie maatschappelijk performant zijn.

Deze gedachten vormen de grondslag voor de behandeling in het eerste deel van deze studie van de werken van Max Weber (1864-1920), Karl Mannheim (1893) en Joseph Schumpeter (1883-1950). Het tweede deel, dat nog moet verschijnen, zal in het verlengde van deze auteurs het ideeëngoed van Robert Dahl en Charles Lindblom behandelen.

De werken van deze sociologen en politicologen zelf geven uiting aan de hierboven beschreven politiek-maatschappelijke paradox van de moderniteit. Enerzijds is hun ideeëngoed stevig geworteld in de moderniteit, maar anderzijds hangt over hun gedachten een sfeer van onbehagen en onvrede, soms zelfs van fatalisme, ten aanzien van de door hen beschreven onafwendbare politieke en maatschappelijke mechanismen. Zo ziet Weber noch heil in het socialisme dat een bureaucratisch systeem voorstaat en dus leidt tot de ontmenselijking van het individu, noch in de vrije markteconomie die de verbreiding van een formele rationaliteit genereert. Volgens Schumpeter vervolgens kunnen rationalisering en bureaucratisering niet anders dan uitmonden in het socialisme.

Deze onafwendbaarheid geldt bij Weber, Mannheim en Schumpeter bovenal ten aanzien van de consequenties van het rationaliseringsproces als de ontwikkeling van een functionele, formele en procedurele rationaliteit in tegenstelling tot een substantiële- of waardenrationaliteit. De eerste vorm van rationaliteit is louter instrumenteel, ze behelst de procedure tot het optimaliseren van efficiëntie, tot het bereiken van een bepaald doel, waarin elk iets middel wordt tot iets anders. De tweede vorm van rationaliteit is inhoudelijk en heeft betrekking op een gemeenschappelijk geheel van waarden en normen.

De verbreiding van de instrumentele rationaliteit brengt noodzakelijk een ondermijning mee van de maatschappelijke, normatieve consensus en van een holistische synthetische invulling van de samenhang der dingen, die verder en verder uit de publieke sfeer wordt verdrongen. Waar Mannheim echter de normatieve consensus noodzakelijk acht voor het overleven van de democratie, zijn meningsverschillen over ethische materies volgens Weber per definitie onverzoenbaar. Weber ziet geen heil in de opzet van een maatschappelijke planning, opvoeding en scholing tot verantwoord burgerschap om de politieke vrijheid te heroveren zoals Mannheim dit opvat. Een verregaande bureaucratisering, die naast de industrialisatie de voornaamste katalysator is van het rationaliseringsproces, leidt volgens Weber immers enkel tot versterking van de rationaliseringsmachine.

Bijzonder interessant in verband met de relatie tussen functionele rationaliteit en het performant karakter van het rationaliseringsproces is Webers verklaring van de groei en uitbouw van bureaucratische organisaties. Het instrumentele karakter van de functionele rationaliteit dient het rationaliseringsmechanisme waardoor organisaties hun omgeving omkneden in functie van hun werking. Webers sociologische bevindingen sluiten goed aan bij de beschrijving van het performante karakter van het recht binnen de rechtstheorie. Wat Weber beschrijft als de werking van instellingen en organisaties, de bureaucratie, geldt binnen de rechtstheorie voor het recht en voor juridische figuren. Dit aanknopingspunt tussen sociologie en rechtstheorie valt buiten het perspectief van Bloklands analyse, maar het is toch interessant op dit verband te wijzen, omdat voor de vorming en de werking van het moderniseringsproces de rol van het legalisme en van het juridisatieproces binnen de westerse cultuur nauwelijks kan worden onderschat.

Dominique BAUER
Postdoctoraal mandaathouder FWO-Vlaanderen

*

BIO-ETHIEK

Gilbert Hottois en Jean-Noël Missa (uitg.), *Nouvelle Encyclopédie de Bioéthique. Médecine, environnement, biotechnologie*, Brussel, De Boeck-Universiteit, 2001, 922 p., € 88,37. ISBN 2-8041-3712-0.

De nieuwe encyclopedie is een herwerkte versie van *Les mots de la bioéthique. Un vocabulaire encyclopédique* (Brussel, De Boeck-Universiteit, 1993 uitgegeven door Gilbert Hottois en Marie-Hélène Parizeau). In zijn korte inleiding tot het nieuwe boek onderstreept Hottois de continuïteit tussen de twee werken, maar ook de verdieping en verruiming ervan. Wie ze met elkaar vergelijkt, constateert inderdaad het volgende: het eerste telde 375 p., het huidige 922; het aantal bijdragen is overgegaan van 110 tot 250, het aantal medewerkers van 39 tot 121 en is intussen ruim internationaal geworden. Onderliggend aan de huidige tekst is de wil om rekening te houden met het heersende pluralisme en multiculturalisme: de potentiële conflicten die de bio-ethiek veroorzaakt, weerspiegelen de verschillende religieuze, morele en politieke overtuigingen.

Het boek bestaat uit de nieuwe inleiding, de reproductie van de inleiding van *Les mots de la bioéthique*; de alfabetische lijst van de medewerkers, van de behandelde onderwerpen – die lijst is ook in het Engels vertaald –, en van de afkortingen. Volgen hierop de behandelde onderwerpen en de personen- en algemene index. Deze laatste is zeer uitgebreid (pp. 893-922) en praktisch: relevante termen die geen trefwoorden zijn, zijn erin opgenomen; de lezer wordt naar de trefwoorden en onderwerpen verwezen waarin die termen voorkomen en verklaard worden.

Het gebruikte systeem is bijzonder overzichtelijk: elke bijdrage begint met een korte definitie van het behandelde onderwerp. In het artikel zelf wordt die definitie eerst verduidelijkt, meestal aan de hand van de historische ontwikkeling van de betrokken notie. Pas dan komen de ermee verbonden ethische problemen aan de beurt. In de linker